Wat kunnen (tweedegraads) lerarenopleidingen doen om het studiesucces van hun studenten te bevorderen?

Beantwoord door Marloes de Lange (kennismakelaar Kennisrotonde).

21 juli 2022

KR. 1451

Kort antwoord

Het bevorderen van studiesucces van studenten is een complexe opgave. Hoewel de effectiviteit van maatregelen afhangt van de oorzaken van uitval en switch, lijken de volgende factoren relevant voor (tweedegraads) lerarenopleidingen: verbeteren van het studiekeuzeproces; organisatie van het curriculum en inrichting van de leeromgeving; bevorderen van sociale en academische integratie; het toetsprogramma; creëren van een actief studieklimaat; het verbeteren van intakeprocedures; samenwerken met het toeleverend veld en aandacht voor de docent.

Antwoord

Studiesucces onder tweedegraads lerarenopleidingen

Uitval en switch is met zo'n 36 procent onder eerstejaars hbo-studenten groot (Cuppen & Mulder, 2018). Onder tweedegraads lerarenopleidingen is zelfs sprake van een bovengemiddeld uitvalpercentage. Het uitval percentage is ruim 22 procent voor de tweedegraadslerarenopleidingen versus een krappe 16 procent voor alle hbo-opleidingen (De Zwart, 2021). Juist vanwege het grote lerarentekort is het terugdringen van het aantal studenten dat voortijdig stopt met een tweedegraads lerarenopleiding wenselijk.

Bevorderen van studiesucces is een complexe opgave

Onderzoek naar het bevorderen van studiesucces, hier gedefinieerd als het uitblijven van uitval en switch, kent een decennialange geschiedenis (Glastra & Middelkoop, 2018). Een belangrijke conclusie is dat studiesucces het resultaat is van een groot aantal uiteenlopende factoren gerelateerd aan de student zelf, de docent, het onderwijs en hun onderlinge interactie (Kappe, 2017). Het bevorderen van studiesucces is daarom een complexe opgave. In de literatuur bestaat er consensus dat er niet één interventie is die voor alle opleidingen (hetzelfde) werkt (Bakx & Van Nuland, 2015). Ook geldt dat er vaak pas significante (zichtbare) verbetering van studiesucces optreedt bij het nemen van verschillende effectieve maatregelen die onderling samenhangen (Visser & Jansen, 2012). Opleidingen doen er goed aan de oorzaken van switch en uitval goed in kaart te brengen voordat zij passende maatregelen nemen om binnen hun opleiding studiesucces te vergroten.

Hieronder vatten we de belangrijkste factoren die vanuit de literatuur effectief blijken èn binnen de beïnvloedingssfeer van opleidingen liggen, samen. We beginnen met maatregelen die het grootste effect op studiesucces lijken te sorteren, gevolgd door maatregelen die minder vaak in de literatuur naar voren komen. Elk van de factoren heeft betrekking op een bepaalde fase in de studieketen: vanaf het moment vóór aanvang van de studie, tijdens de studieloopbaan, tot aan het moment van diplomering. Waar mogelijk, worden deze factoren specifiek gerelateerd aan tweedegraads lerarenopleidingen.

Verbeteren van het studiekeuzeproces en intakeprocedures

Een van de belangrijkste redenen waarom studenten uitvallen in het eerste jaar is dat hun verwachtingen voor aanvang van de opleiding niet uitkomen (Meens & Dijkstra, 2021). Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de interesses en waarden van de opleiding, de zwaarte van de opleiding, de vormgeving van de opleiding of de verwachtingen t.a.v. eigen succes. Een mismatch qua verwachtingen kan studenten demotiveren om verder te studeren. Zo kiezen studenten van lerarenopleidingen soms primair voor vakinhoud en niet voor het beroep van docent, terwijl zij tekortschieten in hun didactische vaardigheden (De Zwart et al, 2021). Het is daarom belangrijk dat opleidingen tijdens voorlichtingsactiviteiten een zo realistisch mogelijk beeld schetsen van de opleiding en het beroep waarvoor ze opleiden. Zittende studenten, docenten en alumni kunnen hier een waardevolle bijdrage aan leveren (Meens & Dijkstra, 2021).

Ook het verbeteren van intakeprocedures van lerarenopleidingen kan studiesucces verhogen vanwege betere zelfselectie van intrinsiek gemotiveerde studenten voor het leraarschap (Snoek et al., 2020). In hun intakeprocedures blijken tweedegraadslerarenopleidingen vooral nadruk te leggen op de zelfselectievraag: 'Kan ik succesvol studeren?' Het is echter ook belangrijk aandacht te schenken aan de zelfselectievragen 'Kan ik een succesvolle leraar worden?' en 'Wil ik leraar worden en zo ja, wat voor leraar?', zodat studenten meer grip krijgen op het studiekeuzeproces.

Organisatie van het curriculum en inrichting van de leeromgeving

Een evenwichtig curriculum en authentieke leeromgeving bevorderen de studievoortgang van studenten en daarmee studiesucces. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat het leren van de student centraal staat (Jansen, 2012). Binnen tweedegraadslerarenopleidingen vormen stages een belangrijk onderdeel van de opleiding èn vaak een struikelbok voor studenten (De Zwart et al., 2012). Met name de zwaarte van de stages, de begeleiding van de stages en de integratie van stages in het totale curriculum worden als problematisch ervaren. Om het opdoen van praktijkervaring beter aan te laten sluiten bij het leerproces van studenten is het belangrijk dat er voldoende tijd voor reflectie is aan de voorkant (verwachtingen voor de student en stageplek) en voor tussentijdse reflectie op het stageproces. Daarnaast vormt de inhoudelijke samenhang tussen de stage en de rest van het curriculum een belangrijk aandachtspunt binnen tweedegraadslerarenopleidingen (De Zwart et al., 2021).

Bevorderen van sociale en academische integratie

Sterke verbondenheid met de opleiding en studieomgeving is een belangrijke voorspeller van studiesucces (Tinto, 1993). Wanneer een student meer binding ervaart, zal hij zich sterker committeren aan zijn doelen (bijvoorbeeld het behalen van een diploma) of het bijstellen van het niveau ervan (bijvoorbeeld cum laude slagen) (Bakx & Van Nuland, 2015). Binding wordt ten eerste veroorzaakt door sociale integratie, dat wil

zeggen de sociale omgang met medestudenten en extracurriculaire activiteiten (Prins, 1997). Dit bepaalt of studenten zich thuis voelen in een opleiding en hier vrienden kunnen maken (Meens & Dijkstra, 2021). Ten tweede speelt academische integratie een rol, namelijk het contact met docenten. Dit geeft studenten een beeld in hoeverre zij binnen de opleiding passen en zich kunnen aanpassen aan het hbo-niveau (Meens & Dijkstra, 2021). Academische integratie wordt voorafgegaan door sociale integratie en heeft het sterkste effect op studiesucces (Bakx & Van Nuland, 2015).

Tweedegraadslerarenopleidingen hechten over het algemeen veel waarde aan verbondenheid, wat zich uit in veel onderling contact tussen docenten en studenten, onder andere dankzij hun kleinschaligheid (De Zwart et al., 2020). Desondanks zijn de uitvalcijfers binnen deze opleidingen hoog.

Het toetsprogramma

Toetsing vormt een krachtig en eenvoudig middel om studiegedrag- en prestaties te sturen en daarmee studiesucces te vergroten (Bakx & Van Nuland, 2015; Cohen-Schotanus, 2012). Des te meer inzet een toetssysteem vraagt van studenten, des te intensiever studenten studeren (Gibbs & Simpson, 2004). Het toetsprogramma wordt beschreven in de Onderwijs en Examenregeling (OER) van een opleiding en kent verschillende onderdelen, zoals tentamens, opdrachten, werkstukken, presentaties en scripties. (Cohen-Schotanus, 2012). Een toetsprogramma dat studiesucces bevordert kent onder andere:

- regelmatig feedbackmomenten tijdens de hele onderwijsperiode;
- goede spreiding van (deel)toetsen waardoor er geen concurrentie is tussen toetsen;
- één reguliere afname plus één herkansing per studieonderdeel per jaar (zie ook een eerder antwoord van de Kennisrotonde [2020]);
- programmering van herkansingen buiten de reguliere onderwijsperiode;
- betrouwbare en valide toetsen door inbedding van kwaliteitsprocedures rondom constructie, afname en analyse van toetsen;
- een compensatieregeling voor studenten die alles op tijd doen.

Een actief studieklimaat creëren

Actief leren houdt in dat studenten zich uitgedaagd voelen om deel te nemen aan activiteiten die gericht zijn op het bevorderen van leren, zoals leren in kleine groepen, klassikale discussies, het geven van presentaties en gezamenlijke projecten (Bakx & Van Nuland, 2015; Schmidt, 2012). Ten opzichte van conventionele curricula, stimuleren curricula die actief leren bevorderen het rendement van een opleiding en verkorten de studieduur (Schmidt, 2012). Daarnaast is voldoende zelfstudietijd cruciaal om de vaak grote hoeveelheden informatie diepgaand te kunnen verwerken. Dit vraagt om een optimale balans met contacttijd (hoorcolleges), maar ook dat studenten deze tijd nuttig besteden. Het geven van opdrachten of het voorleggen van problemen zijn manieren om dit te bereiken en te voorkomen dat studenten uitstelgedrag vertonen.

Ook succesintenties kunnen bijdragen aan een actief studieklimaat, namelijk wanneer zowel studenten als docenten nominaal studeren als de standaard zien. Het is daarom belangrijk dat docenten weten waarom studenten hun colleges soms niet bezoeken of niet deelnemen aan tentamens en samen met studenten mogelijkheden tot verbetering verkennen (Suhre & Meeuwisse, 2012). Ook is het belangrijk dat zij snel signaleren wanneer studenten niet over voldoende studievaardigheden beschikken en hen hierop kunnen ondersteunen, bijvoorbeeld via studieloopbaanbegeleiding (Bakx & Van Nuland, 2015).

Samenwerken met het toeleverend veld

Overgangsmomenten in het onderwijs zijn kwetsbaar vanwege gebrek aan eenduidige verantwoordelijkheid vanuit de betrokken instellingen (Elffers, 2016). Structurele samenwerking met het vo en mbo in de regio kan de knelpunten die studenten ervaren tijdens de overgang naar het hbo verminderen en de kans op studiesucces in het hbo vergroten (Torenbeek & Kamphorst, 2012). Voorbeelden hiervan zijn het aanbieden van schakel- en bijspijkertrajecten (Snoek et al., 2020), het ontwikkelen van interventies op het gebied van hbo- of sociaal-emotionele vaardigheden en het inbedden van doorlopende loopbaan-oriëntatie en -begeleiding (LOB) (Meens & Dijkstra, 2021).

Aandacht voor de docent

Docenten staan centraal in het leerproces van studenten (Bakx & Van Nuland, 2015) en kunnen daarom het verschil maken wat betreft hun studiesucces (Hattie, 2003). Hoewel studentgebonden factoren van grotere invloed zijn op studiesucces, zijn docentfactoren makkelijk(er) te beïnvloeden. Belangrijke aspecten in dit opzicht zijn het geven van persoonlijke aandacht aan en actieve betrokkenheid bij studenten. Formeel en informeel contact tussen docenten en studenten bevordert het leren. Studenten zijn meer betrokken bij de opleiding of hun leerproces wanneer docenten betere instructies geven, actief en samenwerkend leren stimuleren, uitdagende opdrachten geven, aanzetten tot denken, een positieve sfeer creëren en passende feedback geven (Bakx & Van Nuland, 2015).

Geraadpleegde bronnen

Bakx, D. & Van Nuland, E. (2015). *Studiesucces verhogen. Bevindingen en maatregelen uit de literatuur*. Avans Hogeschool.

Cohen-Schotanus, J. (2012). De invloed van het toetsprogramma op studiedoorstroom en studierendement. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Cohen-Schotanus, J. & Van der Vleuten, C. (2012). De invloed van cesuur bij schriftelijke toetsen op doorstroom en rendement. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Cuppen, J. & Mulder, J. (2018). *Uitval en switch in het hbo. De invloed van sociaaleconomische kenmerken op uitval en switch in het eerste jaar*. ResearchNed.

De Zwart, S., Van den Berg, T., & Van der Mark, E. (2021). *Onderzoek naar studiesucces bij tweedegraadslerarenopleidingen. Maatregelen voor verminderen van studieuitval en verhogen van studiesucces*. Berenschot.

Elffers, L. (2016). *Kansrijke schoolloopbanen in en op weg naar het hbo. Een ketenbenadering. Lectorale rede*. HvA Publicaties.

Gibbs, G. & Simpson, C. (2004). Conditions under which assessment supports students' learning. *Learning and Teaching in Higher Education*, 1, 3-31.

Glastra, F., & van Middelkoop, D. (Eds.) (2018). *Studiesucces in het hoger onderwijs: van rendement naar maatschappelijke relevantie*. Eburon.

Hattie, J.A.C. (2003, October). *Teachers make a difference: What is the research evidence?* Paper presented at the Building Teacher Quality: What does the research tell us ACER Research Conference, Melbourne, Australia.

Helms-Lorenz, M., Maulana, R., Conrinus, E., Van Veen, K. & Van de Grift, W. (2016). *Teaching skills and transition smoothness of teachers educated in professional development schools in The Netherlands*. University of Groningen.

Jansen, E. (2012). De organisatie van het curriculum en de inrichting van de leeromgeving. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Kappe, F.R. (2017). *Studiesucces: verbinden als stap voorwaarts: een oplossingsrichting op basis van een synthese van literatuur en eigen praktijkonderzoeken*. Hogeschool Inholland.

Kennisrotonde. (2020). *Wat is het effect van het aantal herkansingsmogelijkheden voor tentamens op het studiegedrag en studiesucces binnen lerarenopleidingen? (KR. 848)*. Kennisrotonde.

Klatter, E.B., Visser, K., Theeuwes, S., Wassenaar, T., & Van Veen, T. (2019). *Grip op*

Studiesucces. Adviesrapport Studiesucces. Hogeschool Rotterdam.

Meens, E. & Dijkstra, A. (2021). *Studentsucces. Verdiepingsdocument bij verkenningsrapport 'HEO met regie naar verantwoordelijkheid'*. Vereniging Hogescholen.

Prins, J. B. A. (1997). *Studieuitval in het wetenschappelijk onderwijs: Studentkenmerken en opleidingskenmerken als verklaring voor studieuitval*. Nijmegen University Press.

Schmidt, H. (2012). Hoe actief leren studiesucces beïnvloedt. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Snoek, M., Kosters, J., van Blankenstein, F., Bisschop, P., Van der Ven, K., Heyma, A., Meijer, J., Van der Ark, A., & Schenke, W. (2020). *Intake en zelfselectie voor de lerarenopleidingen: voorspellende waarde, effecten en onderliggende mechanismen van intakeprocedures in de lerarenopleidingen*. Kohnstamm Instituut.

Suhre, C. & Meeuwisse, M. (2012). Effectief studiegedrag, tijdbesteding en timemanagement. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Tinto, V. (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd edition ed.)*. University of Chicago Press.

Torenbeek, M. & Kamphorst, J. (2012). Studiesucces in het eerste jaar: de invloed van de aansluiting tussen voortgezet onderwijs en hoger onderwijs en achtergrondkenmerken van studenten. In Van Berkel, H.,

Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Visser, K., & Jansen, E. (2012). *Het samenspel van elkaar versterkende succesfactoren*. In Van Berkel, H., Jansen, E., & Bax. A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom: Lemma.

Over deze vraag

Opgesteld door:	Marloes de Lange (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	beleidsadviseur hogeschool
Onderwijssector:	Lerarenopleiding
Trefwoorden:	Studiesucces, studiegedrag, uitval, switch, lerarenopleiding
Referentie:	Kennisrotonde. (2022). *Wat kunnen (tweedegraads) lerarenopleidingen doen om het studiesucces van hun studenten te bevorderen?* (KR. 1451)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.